

111

Pravidelná rubrika OJKT:

PŘEDSTAVUJEME OBCE NAŠEHO REGIONU

111

Český Dub

Malebné městečko Český Dub se rozkládá zhruba 15 km jižně od Liberce, v půvabné krajině Podještědí, jehož je přirozeným centrem. Leží na 15° východní délky a 50° 40' severní šířky, v nadmořské výšce 330 m (u radnice). Město se v současnosti skládá z 15 částí - Bohumileč, Český Dub I, Český Dub II, Český Dub III, Český Dub IV, Hoření Starý Dub, Kněžičky, Libíč, Loukovičky, Malý Dub, Modlibohov, Smržov, Sobákov, Sobotice a Starý Dub. Má výměru přibližně 22,57 km² a žije v něm asi 2800 obyvatel.

Český Dub, zasazený do krásné přírody, je městem s bohatou historií, množstvím památek, významnými archeologickými objevy, se širokým občanským zázemím pro obyvatele i návštěvníky.

Veduta Českého Dubu z Prouskovy ulice od A. Levého z roku 1869,
Archiv Podještědského muzea

Historie

Pravěké osídlení Českosudbska dokládají např. nálezy kamenných nástrojů ze 3. tis. př. n. l. v nedalekých Vlastibořicích a Petrašovicích nebo objev pohřebiště z konce keltského období (asi 1. stol. př. n. l.) u obce Kobyly. Již v pravěku plnilo Českosudbsko roli prostředníka mezi

Pojizeřím a oblastí Lužice a Ponisí, což dokládá objev oděvních spon z doby římské (kol. r. 300 n. l.).

Ve středověku procházela Podještědím důležitá Pojizerská zemská stezka z nitra Čech do Lužice. Z této doby známe na Českodubsku téměř dvacet slovanských lokalit. S používáním obchodní cesty je možno spojit vzácný nález zhruba 300 stříbrných mincí – brakteátů z 2. pol. 13. stol., ke kterému došlo na poč. 20. stol. u Smržova. Část z nich se dnes nalézá ve sbírkách Podještědského muzea.

Ve 13. stol. leželo území dnešního Českého Dubu v tzv. Vladislavic-kém újezdu, který r. 1237 získal přední šlechtic a přítel krále Václava I. Havel z Lemberka. Ten nechal v Českém Dubě vystavět johanitskou komendu (tj. opevněný klášter rytířského řádu), již ve 13. stol. obehnanou hradbami. Zdejší komenda byla vybudována na výše uvedené obchodní stezce, kde měla spolu s dalšími johanitskými komendami, strategicky stavěnými ve vzdálenosti jednodenní pěší pouti, zajišťovat bezpečnost stezky a zároveň poskytovat špitální služby poutníkům.

Prostřednictvím svého muže Havla z Lemberka měla k Českému Dubu vazbu i jeho manželka sv. Zdislava († 1252), která se své proslulé léčitelské činnosti věnovala velmi pravděpodobně ve špitále při zdejším johanity spravovaném kostele sv. Ducha. *„Roku tisíc dvě stě padesát a dva po zrození miléného Jezu Krista odešla ze světa Zdislava, paní vzácná, počestná a čistá, jež pomáhat bédným měla dar. Pěti mrtvým dala povstat z már, slepcům kouzlem zrak zpět vracela, maláty uměla docela vyhojit, léčila mrzáky a konala četné zázraky.“* (Citace z Dalimilovy kroniky, kap. 87.)

Při klášteře vznikla trhová osada Světlá (tzv. Nová Světlá), u které se po krátké době vytvořilo Dolení předměstí (zv. Dolánky) a později Hoření předměstí (zv. Záměstí). Přesné datum pozdějšího povýšení rozrůstající se osady na město není známo; městský znak – zelený dub ve stříbrném poli – je doložen k r. 1349. Vývoj jména osady, resp. města, směřoval od prvotně užívaného „(Nová) Světlá“ k názvu „Dub“, který je doložen a používán od 14. stol. Pojmenování „Český Dub“, resp. „Böhmisch Aicha“, které se poprvé objevilo v 16. stol., se běžně používalo teprve od 18. stol. S českým a německým názvem města se setkáváme až do 20. stol.

S komendou je spjata první dochovaná písemná zmínka prokazatelně se vztahující k Českému Dubu. V listině z roku 1291 krakovský biskup

Pavel uděloval odpustky osobám, které navštívily některý z kostelů rytířů sv. Jana Jeruzalémského, tj. johanitů. Český Dub v uvedené listině vystupuje jako „Cvetla s. Spiritus in loco conventuali“ – tj. „Světlá sv. Ducha v místě klášterním“. Význam komendy dokládá několikadenní návštěva krále českého a císaře římského Karla IV. na přelomu listo-

Velký sál johanitské komendy,
foto: J. Šrýtr, 2014

Vyřezávaná postava Karla IV. z českodubského betlému, foto: J. Šrýtr, 2014

padu a prosince r. 1357. V listinách, které zde císař sepsal, jsou uvedeny názvy „Eiche“ (Dub) a „zu den Duben der Creutzigen (na Dubu křížovníků).

Dalším zdrojem informací je např. latinská listina z r. 1373, ze které můžeme zjistit bližší poměry panující v komendě – např. jména a věk všech jejích obyvatel (nejstaršímu Pavlu z Rvácova bylo 80 roků). Rozloha pozemků patřících českodubským johanitům v té době dosáhla zhruba 10 500 hektarů.

Působení johanitů v Českém Dubě skončilo v době husitské. R. 1425 bylo město včetně komendy dobytí sirotčím vojskem vedeným Janem Čapkem ze Sán. Dub se stal významným opěrným bodem husitů a místem četných vojenských pútek, během nichž byla někdejší johanitská komenda silně poškozena. Husité drželi celou oblast až do bitvy u Lipan v r. 1434.

Klid na Českodubsku nezavládl ani po husitských válkách. V r. 1468 do Čech vtrhli lužičtí žoldáci, kteří vypálili a poplenili také Český Dub a široké okolí.

Rozkvět města a celého panství započal za Vartemberků na přelomu 15. a 16. stol. V r. 1512 Jan z Vartemberka, nejvyšší zemský purkrabí, udělil městu důležitá privilegia, a to listinou, která je nejstarším v opise dochovaným „českodubským“ dokumentem psaným v češtině. Z let 1525–1554 pochází také nejstarší česky psaná městská kniha. O vzrůstajícím významu Českého Dubu svědčí i to, že se objevil na Klaudiánově mapě z r. 1518. „Šťastný věk“ Českého Dubu vyvrcholil za správy Oprštorfů a Smiřických v 2. pol. 16. a na poč. 17. stol.

V r. 1552 získal dubské panství Jan z Oprštorfu († 1584), za jehož správy město všeobecně vzkvétalo. Nechal přestavět zdejší zchátralý hrad na reprezentativní renesanční zámek, vystavět zděnou renesanční radnici s věží nebo postavit špitální kapli sv. Jana Křtitele. Přestože Oprštorfové byli první německou vrchností na Českodubsku, vydali r. 1590 privilegium, v němž mj. potvrdili právo užívat český jazyk ve věcech správních i jiných. V témže roce byl sepsán urbář panství dubského a frýdštejnského. Na dubském panství tehdy stálo město Dub s dvěma předměstími a 49 osad. Město mělo 2 mlýny, vrchnostenskou cihelnu, chmelnici, 10 masných krámů, 6 pekařů, 144 usedlostí, v celém panství bylo celkem 526 usedlostí.

R. 1591 koupil panství Zikmund Smiřický ze Smiřic, příslušník jednoho z nejbohatších českých rodů, za jejichž správy rozkvět města pokračoval. Zikmundův syn Albrecht Jan se výrazně zapsal do českých dějin, r. 1618 se zúčastnil pražské defenestrace a posléze patřil ke 30 direktorům vládnoucích v zemi. Zemřel koncem téhož roku. Po konfiskaci majetku Smiřických získal dubské a frýdštejnské panství v r. 1622 Albrecht z Valdštejna. Český Dub se měl stát jedním ze 7 měst zasedajících na budoucím zemském sněmu frýdlantského vévodství. Za správy Albrechta z Valdštejna panoval na Českodubsku, stejně jako v celém vévodství, poměrný klid.

Situace se zásadně změnila r. 1634 po Valdštejnově zavraždění v Chebu. Novým majitelem se stal obávaný císařský generál hrabě Jan Ludvík Hektor Isolani, po jehož smrti r. 1640 zdědila panství jeho dcera Regina. Ta se stala hrdinkou románů K. Světlé Meluzina.

Za třicetileté války (1618–1648) město několikrát poplenili Švédové, kteří z Českodubska odešli teprve v roce 1649. O válečných hrůzách vypovídají následující údaje: roku 1652 bylo v Dubě 68 usedlostí obydlitelných a 30 pustých a vyhořelých.

Roku 1694 postihl město ničivý požár. Vyhořela mj. radnice, kostel sv. Ducha nebo škola.

V době válek o rakouské dědictví po nástupu Marie Terezie na trůn (vládla 1740–1780), město několikrát „navštívili“ Prusové. V tereziánském katastru z r. 1757 je zaznamenán stav řemesel v Dubě: mj. 21 tkalců plátna, 11 soukeníků, 4 pekaři, 4 řezníci, 4 krejčí... Známa jsou i jména dubských katů – V. Votruba a A. Hubner (asi poslední dubský kat). Kat měl práci při velkém nevolnickém povstání v r. 1775. Do Dubu přitáhlo několik tisíc vzbouřenců, z nichž 150 vojsko zadrželo a minimálně jeden, Heinrich Spiller, byl na Šibeničním vrchu popraven.

V r. 1778 navštívil Českodubsko císař Josef II. (samostatně vládl 1780–1790), když spolu s generálem Laudonem hledal v Podještědí lokalitu vhodnou pro stavbu nové pevnosti.

R. 1838 koupil dubské panství kníže Kamil Rohan, jehož rod se stal poslední dubskou vrchností.

Rozvoj Českého Dubu v 19. a na poč. 20. stol. je spjat zejména s významným rakousko-uherským textilním podnikatelem žijícím v Českém Dubě, Franzem Schmittem (1816–1883) a jeho rodinou.

Řemeslná textilní výroba měla v Podještědí dlouhou tradici a poskytovala obživu velké části zdejších obyvatel. Např. v r. 1785 pracovalo v Českém Dubě 17 běličů plátna, 6 rytců tiskařských forem, 6 barvířů, 25 soukenických mistrů a 43

Grafický list českodubského zámku před požárem roku 1858 od V. Raua. Archiv Podještědského muzea

mistrů se 66 tovaryši vyrábějícími ostatní vlněné zboží. První textilní továrnu v Českém Dubě založili r. 1802 bratři Slukové se svými společníky; začátkem 30. let v ní pracovalo 120 dělníků, r. 1840 však musela být výroba z finančních důvodů ukončena. V r. 1843 získal objekt zaniklé továrny Franz Schmitt, rodák z východočeského Broumova, kterému se v poměrně krátké době podařilo vybudovat celkem 6 prosperujících textilních továren, z toho dvě v Českém Dubě. Schmittův

českodubský podnik byl koncem století schopen poskytnout práci více než 2500 lidem.

S mecenášsky založenou rodinou Schmittových se pojí celkový rozkvět města silně poškozeného ničivým požárem roku 1858. R. 1867 byl do města zaveden telegraf, r. 1872 zřízen poštovní úřad. V 70. letech 19. stol. získal Český Dub plynové osvětlení, které bylo v r. 1885 nahrazeno elektrickým. Od r. 1888 má město veřejný vodovod (z pramenů na

*Městský park počátkem 20. století,
Archiv Podještědského muzea*

„Šoubarkách“), v téže době byl Schmittovou ovdovělou manželkou Idou založen městský park. V r. 1907 se město dočkalo telefonního spojení.

Hospodářský rozmach přinesl také růst počtu obyvatel. Zatímco v r. 1845 žilo v Českém Dubě 1560 lidí, v r. 1869 již 2481 obyvatel a r. 1890 2715 lidí. Dokladem národnostního útlaku, který

byl negativní stránkou Schmittovy éry, je skutečnost, že k německé národnosti se v této době hlásilo 1593, zatímco k české pouze 1122 osob.

Proti obecně germanizaci měst stály i české národnostní tendence, vrcholící r. 1914 historicko-národopisnou výstavou, na jejímž základě mělo v Českém Dubě vzniknout české muzeum. Výstava však musela být předčasně ukončena z důvodu vypuknutí první světové války (1914-1918). Na frontu muselo narukovat 434 českodubských mužů, z nichž 41 padlo a 21 se vrátilo jako invalidé. Kromě lidí postihla válka také památky – byly roztaveny tři českodubské kostelní zvony z r. 1694. Dnes zůstal pouze sv. Jan.

Vznik ČSR 28. října 1918 oslavilo české obyvatelstvo Českodubska shromážděním na náměstí v neděli 3. listopadu. Pozdější sčítání lidu v r. 1921 ukázalo skutečné národnostní složení Českého Dubu. Ze 3429 obyvatel se k české národnosti přihlásilo 2364, k německé pouze 1065 lidí. Ve správě města byli Češi a Němci zastoupeni v poměru 2:1. Prvním starostou se stal L. Roubíček. V r. 1919 se Češi konečně dočkali svojí měšťanské školy, o jejíž zřízení se snažili už před válkou. Ve stejném roce bylo založeno také muzeum, které se stalo hlavním centrem kulturního života Českého Dubu.

Hospodářská a sociální situace v Českém Dubě za první republiky nebyla příliš příznivá. Zánikem Rakousko-Uherska došlo ke ztrátě většiny zahraničních trhů, což výrazně postihlo také firmu Schmitt-Blaschka. Výroba v dubských továrnách upadala a na počátku 30. let, v době hospodářské krize, byla zcela zastavena. Přestože probíhaly různé akce pro snížení nezaměstnanosti, např. stavba koupaliště v Šoubarkách, bylo v r. 1933 bez práce 700 obyvatel Českého Dubu. Nezaměst-

nanost vedla ke snížení počtu obyvatel (v r. 1930 zde žilo 3177 lidí, tj. o 252 méně než r. 1921), přinesla však také výrazné přístřešení národnostních vztahů ve městě. Část Němců vstoupila do místní organizace DNSAP, po jejím zániku v r. 1933 do SdP vedené K. Henleinem.

V září 1938 se konala Mnichovská konference, kde bylo rozhodnuto o začlenění z drtivé většiny českého Československa do nacistické Třetí říše. 10. října 1938 obsadila Český Dub standarta SS-Germania. Nepomohl ani telegram adresovaný prezidentu USA F. D. Rooseveltovi. V době nacistické okupace se setkáváme s různým pojmenováním Českého Dubu, od národnostně diferencovaných názvů „Deutsch Eiche“, resp. „Böhmisch Aicha“ po univerzálně používané „Aicha“.

Mnoho obyvatel Podještědí se zapojilo do protifašistického odboje, mnozí za to zaplatili životem, např. řídicí učitel J. Škoda nebo učitelé V. Větvička a J. Vávra.

9. 5. 1945 přijeli do Českého Dubu sovětsí vojáci. Následný odsun Němců z Českého Dubu proběhl klidně, nedocházelo k vyřizování účtů.

Vývoj po druhé světové válce

V r. 1946 se uskutečnily volby do Ústavodárného národního shromáždění. V Českém Dubě dopadly poměrně zajímavě: zvítězili národní socialisté se 35 %, komunisté získali pouze 28 %, lidovci 23 % a sociální demokraté 14 %.

K důležité změně došlo v r. 1960 v souvislosti s novým správním uspořádáním. Český Dub přestal být součástí okresu Turnov a spolu s celým Podještědí byl připojen k libereckému okresu. Průběžně se měnil také územní rozsah obvodu Český Dub. Podle sčítání z r. 1980 zde žilo 2600 obyvatel.

Po válce bylo v Českém Dubě založeno mnoho podniků. Automobilový opravárenský závod (**AOZ**), vznikl bezprostředně po skončení války v budovách bývalé

Dolení Schmittovy továrny, kde od r. 1944 sídlila opravná německých vojenských aut. **Dubena**, založená r. 1952, se stala jedním z nejvýznamnějších československých podniků. Proslavila ji hlavně výroba hraček (např. mrkacích panenek nebo duhových a jiskřících vlčků). Kdysi dominující textilní průmysl zastupovala po válce v Českém Dubě **Severka**. Z dalších uvedme např. JZD Podještědí, cihelnu nebo Strojní traktorovou stanici (STS).

Služby pro obyvatelstvo zajišťovaly provozovny MěNV na náměstí, Okresní komunální podnik, Textilkombinát, družstvo Znak, Sved aj. Ve městě bylo zřízeno zdravotní středisko, jesle, v bývalém Schmittově zámku našel prostory domov důchodců...

Mrkací panna, typický výrobek družstva DUBENA, foto: D. Rubáš, 2014

Současnost a občanská vybavenost obce

Ve městě se nachází mateřská škola, základní škola se sportovní halou, základní umělecká škola, dům s pečovatelskou službou, domov pro seniory, knihovna, ordinace obvodních lékařů a zubního a veterinárního lékaře, pošta, pobočky několika bank, nákupní středisko a množství menších obchodů, restaurace, koupaliště, dětské hřiště aj. Ve městě působí Podještědské muzeum s odloučenou expozicí johanitské komendy a je zde pořádána řada kulturních akcí – hudební festivaly, koncerty, besedy, představení českých amatérských divadelních sou-

*Mateřská škola s jižní zámeckou branou,
foto: H. Gollová, 2014*

borů včetně loutkového divadla aj. Možnosti sportovního vyžití ve městě nabízí sportovní hala a sportovní areál s fotbalovým a multifunkčním hřištěm. Mezi významné sportovní akce patří kupř. Pochod krajem Ka-

Dům s pečovatelskou službou, foto D. Rubáš, 2014

roliny Světlé nebo Zelencup. Z dalších zajímavých aktivit města připomeňme vánoční trhy, slavnost rozsvěcení vánočního stromu, tradiční výstavu unikátního vyřezávaného „Českodubského betlému“ od místních autorů či slavnostní udílení ocenění „Osobnost Českodubska“.

V současné době působí v Českém Dubě několik firem, zaměřených zejména na výrobu plastů, komponent pro automobilový průmysl aj.

Spolková činnost v minulosti a současnosti

V současnosti v Českém Dubě působí řada zájmových organizací: Český rybářský svaz, Český svaz chovatelů, Český svaz včelařů, Český zahrádkářský svaz, Dubísek, FS Horačky, Junák, Loutkový soubor Ještěd, Myslivecké sdružení, Podještědský sportovní areál, o. s., Sbor dobrovolných hasičů, Sdružení divadelních souborů Vojan, Svaz tělesně postižených, TJ Sokol (v Českém Dubě od r. 1865), Sportovní centrum Podještědí a mnoho dalších. S Českým Dubem je spjata i činnost Sdružení rodáků a přátel kraje Karoliny Světlé a OS Dubáci.

V minulosti v Českém Dubě existovala ještě řada dalších významných spolků: tělovýchovné – Der Deutsche Turnverein (Turneři), Dělnická tělovýchovná jednota, Orel; všeobecně vzdělávací – Česká beseda, Učitelská jednota, Ústřední matice školská, Okrašlovací spolek; umělecké – Der Theater-Dilettanten Verein, Der Deutsche Gesang und Musikverein (uspořádal mj. dva klavírní koncerty B. Smetany – v r. 1859 a 1860) či profesní – Spolek tiskařů kartounů a rytců forem firmy F. Schmitt. Z desítek dalších můžeme uvést např.: Školský spolek Karolina Světlá, Národní jednota severočeská, Hospodářský spolek, Řemeslnícko-živnostenská beseda, Svazarm, Český svaz žen, Československý červený kříž aj.

K nejvýznamnějším spolkům působícím v českém Dubě dodnes patří **Hasiči a TJ Sokol**. Ke zřízení 1. hasičského (německého) sboru došlo již v r. 1867. Jeho členstvo, zpočátku kolem 130 lidí, bylo národnostně smíšené, sbor měl vlastní dechovou hudbu. Český SDH vznikl r. 1922 a patřil do Podještědské župy. Původní německý sbor, který se změnil v tovární sbor Schmittovy firmy, zanikl r. 1945. Ve stejném roce došlo k obnovení českého hasičského sboru. V r. 1965 byla slavnostně otevřena nová hasičská zbrojnice.

TJ Sokol v Českém Dubě působí, vyjma několika vynucených přestávek, od svého založení r. 1865 dodnes. Do současnosti slouží i sokolovna, slavnostně otevřená r. 1926. Českodubský Sokol měl také vlastní divadelní odbor.

Osobnosti spjaté s Českodubskem

Z mnoha českodubských rodáků a osobností můžeme uvést např.:

Dillinger, Petr (1899–1954): významný český malíř, grafik a ilustrátor (ilustroval např. díla K. Světlé, J. Nerudy, B. Němcové aj., vytvořil soubor grafik s motivy z Podještědí);

Edel, Tomáš (1951–2010): český národopisec a historik, dlouholetý ředitel muzea v Českém Dubě, objevitel českodubské johanitské komendy, autor publikací Příběh ztraceného kláštera, Podještědí v Hitlerově Třetí říši, Českodubsko v památkách 12.– 20. stol. aj.;

Havel, Václav (1886–1965): učitel, spoluzakladatel a první ředitel českodubského muzea Karoliny Světlé;

Křelina, František (1903–1976): významný český spisovatel, laureát státní ceny, autor knih z Podještědí (např. Jalovčí stráně, Puklý chrám), v letech 1929–1938 učil na škole v Českém Dubě;

Světlá, Karolina (1830–1899): jedna z nejvýznamnějších českých spisovatelek, autorka mnoha románů a povídek z Podještědí (Kříž u potoka, Nemodlec, Vesnický román, O krejčíkovic Anežce...);

Wiese, Ignác (1816–1879): lékař-lidumil, osobní lékař K. Světlé, poslanec zemského sněmu v Praze, spoluzakladatel českodubské České besedy;

A celá řada dalších ...

*Řídící učitel Václav Havel,
Archiv Podještědského muzea*

*Karolina Světlá,
Archiv Podještědského muzea*

Pamětihodnosti Českého Dubu

Náměstí B. Smetany (za 1. republiky Wilsonovo, za okupace Adolf-Hitler Platz, později náměstí K. Gottwalda) s historickou zástavbou a morovým sloupem.

Radnice: v renesanční slohu ji nechal v r. 1565 vystavět Jan z Oprštorfu. Její osmiboká věž se čtyřmi hodinami je dominantou náměstí. Na jižní stěně až do poč. 20. stol. ukazovaly čas hodiny sluneční. V r. 1694 radnice, ve které se rovněž šenkovalo víno, vyhořela. Současnou podobu získala v letech 1905–1907, kdy byla mj. přistavěna jižní část s balkonem. Nad schodištěm visí renesanční pamětní desky. O radnici píše F. Křelina v románech Hubená léta a Puklý chrám.

Morový sloup: pochází z r. 1723, na vrcholu stojí socha P. Marie Immaculaty, na podstavcích sv. Roch (patron města a ochránce proti moru), sv. Jan Nepomucký, sv. Florian a sv. František Saleský. Na bocích pilířů nalezneme latinské nápisy, roky oprav a vzniku sloupu.

Johanitská komenda: před polovinou 13. století ji založil Havel z Lemberka, manžel sv. Zdislavy. V 15. století došlo k rozsáhlé přestavbě na gotický hrad, po pol. 16. stol., za Jana z Oprštorfu, na renesanč-

ní zámek. Ten sloužil dubské vrchnosti jako rezidence až do 17. století. Jeho velká část byla stržena po pol. 19. stol., zejména po požáru města v r. 1858. Dnešní podobu měšťanského domu získala budova na poč. 20. století. Turisticky nejatraktivnější část dochovaného patrového komplexu kamenných středověkých budov, objevených v r. 1991 pod novověkou zedivkou, představuje velký vstupní románsko-gotický sál klenutý třemi křížovými klenbami, románská kaple sv. Jana Křtitele, která je jednou z nejstarších dochovaných staveb na severu Čech, a podzemní prostory s 80 m dlouhou únikovou štolou. Na bývalém konventním hřbitově došlo v r. 2003 k nálezů unikátního pozdně románského dvouramenného ostatkového kříže, na místě jeho nálezů dnes stojí objekt dubového kříže od doc. ak. mal. J. E. Dvořáka. Na dubském zámku se odehrává část povídek Meluzína a Poslední poustevnice od K. Světlé.

Kaple sv. Jana Nepomuckého (od vysvěcení v r. 1722, původně kaple sv. Jana Křtitele): ve 2. pol. 16. stol. ji nechal postavit Jan z Oprštorfu, a to výhradně pro katolické obřady. Po r. 1782 byla Josefem II. zrušena a na poč. 19. stol. přestavěna na městský špitál, část sloužila pro účely pivovaru.

Vyobrazení kaple sv. Jana Nepomuckého od E. Ulbricha z roku 1897. Archiv Podještědského muzea

Kostel sv. Ducha: byl založen kolem pol. 13. stol. zřejmě v pozdně románském slohu, za Jana z Oprštorfu proběhla renesanční přestavba. Došlo k přístavbě západní části kostela, který tím pádem vystupuje před opevnění. Vnitřek kostela byl rozdělen – nová část sloužila katolíkům, původní utrakvistům. Později prošel kostel několika dalšími přestavbami, současnou podobu získal po požáru města r. 1694. Interiér dotvářejí mj. tři barokní (rokokové) oltáře a kazatelna, cínová křtitelnice z poč. 18. stol., socha Panny Marie nebo obraz od současného autora R. Brože. Pozdně gotickou šablonovou skříň z trezoria věže, z doby okolo r. 1490, si dnes můžeme prohlédnout v Podještědském muzeu. Nad jižním vstupem do kostela se nachází kovový erb Rohanů. V kostele se odehrává

část románu K. Světlé Nemodlenec, F. Křelina o něm píše v románě Puklý chrám.

Okolo kostela se rozprostíral **farní hřbitov** (zrušený koncem 17. stol.). Součástí kostelního areálu byl **špitál**, kde pravděpodobně působil sv. Zdislava. Zděná brána do areálu byla postavena r. 1735, ve výklenku stojí socha sv. Mikuláše. Přilehlá fara se v pol. 19. stol. za pátera Jana Strnada stala střediskem národně obrozeneckého života Podještědí.

Malodubská obecná škola (dnes městská knihovna): první nepřímá zmínka o českodubské škole pochází z r. 1547. R. 1814 byla vystavěna nová, zděná škola (o dvou podlažích po dvou učebnách), koncem 19. stol. došlo k rozšíření budovy směrem do dvora. Původní nápis „Škola základ blaha“ byl odstraněn za okupace. Nedávnou rekonstrukcí byl stavbě vrácen původní vzhled.

Mateřská škola: poč. 19. stol. nechala dcera Franze Schmitta Helena postavit pro německé děti kojenecký ústav a dívčí rodinnou školu. Budova postavená podle návrhu norimberského architekta Jacoba Schmeissnera

sloužila i jiným účelům – např. za první světové války jako domov pro raněné, po druhé světové válce se zde nacházel Krajský dětský domov. Od r. 1958 je v ní mateřská škola.

Měšťanská škola (dnes součást základní školy): původně německou měšťanskou školu vystavěl v letech 1871–1872 K. Klínger v neoklasicistním stylu. Po první světové válce v ní sídlila česká měšťanka, později 2. stupeň ZŠ. V letech 1929–1938 na ní učil významný spisovatel F. Křelina, jehož dnes připomíná pamětní deska vedle vchodu. V nedávné době byla k této škole přistavěna nová školní budova.

Městská hláska: budova z doby pozdní gotiky sloužila až do 18. stol. zároveň jako šatlava. Přilehlý domek strážného, kde se nacházela mučirna, zanikl na poč. 20. stol. v souvislosti se stavbou „Helenina dvoru“.

„Helenhof“ („Helenin dvůr“): stavba financovaná Helenou Schmittovou souvisela s přestavbou radnice na poč. 20. stol. Architektonicky zajímavé je citlivé spojení budovy s hradební hláskou.

Hřbitovní kostel Nejsvětější Trojice: jednoduší kostel vystavěný po r. 1570 byl upravený raně barokně v r. 1681 jako poděkování Norberta Knautha a Cyrila Agricoly za to, že jejich rodiny nepostihl mor. Dnes slouží jako smuteční pohřební síň. Do venkovních zdí kostela jsou zabudovány pamětní desky.

*Kostel sv. Ducha (Sesláň Ducha svatého),
foto: D. Rubáš, 2014*

Hřbitov: nový farní hřbitov je poprvé připomínám v letech 1576–1582. U vstupu do původní (západní) části hřbitova stojí barokní kaplička Nejsvětější Trojice, na druhém konci původního hřbitova se nachází márnice. Uprostřed hřbitova zaujme neoklasicistní **Schmittova hrobka**, postavená r. 1873. Naproti kostelu stojí pomník se sochou anděla, nejspíše od Emanuela Maxe, památka na matku F. Schmitta. Umělecky cenné jsou také náhrobky rodiny Lehrerových, Martinů, Arltů a jiné. Ve východní části hřbitova je obelisk se jmény padlých za první světové války.

Schmittův zámek

(dnes domov důchodců): objekty tzv. „Michalovského dvora“ ze 16. stol. nechal v letech 1873–1874 přestavět na neoklasicistní zámek továrník Franz Schmitt. Krásná zimní zahrada s kopulí zanikla po druhé světové válce, dochovala se však velká část původního interiéru, štuková a řezbářská výzdoba nebo dubové obklady. Po první světové válce našla v nově přistavěném křídle své prostory škola, po druhé světové

*Malodubská obecná škola (dnes Městská knihovna),
foto: D. Rubáš, 2014*

válce se na zámku nacházel ozdravný ústav a od r. 1950 domov důchodců – zpočátku v něm pracovaly sestry řádu sv. Františka z Assisi.

K zámku patří **krajinný anglický park** o rozloze 4,5 ha založený koncem 19. stol. Projekt vytvořil přední německý zahradní architekt E. Petzold.

Městská hláska a „Helenhof“, foto: D. Rubáš, 2014

Podještědské muzeum, bývalá Blaschkova vila: architektonicky hodnotný objekt historizující vily, dochovaný včetně velké části původního vybavení, nechal v letech 1880–1881 postavit továrník Franz Schmitt pro svého zetě a firemního nástupce Konráda Blaschku. Současnou podobu získala vila po úpravách na poč. 20. stol. Od r. 1945 zde sídlí Podještědské muzeum (pův. K. Světlé), založené r. 1919 skupi-

nou okolo učitele V. Havla. V muzeu se nacházejí četné sbírky historické, národopisné, umělecké aj., v archivu zejména pozůstalost K. Světlé. Návštěvníci mají možnost prohlédnout si expozice věnované K. Světlé, P. Dillingerovi, rodině stovebníků vily, československé judaice, gotické šablonové malbě aj. Muzeum zajišťuje rovněž prohlídky odloučené expozice – johanitské komendy. Prostory muzea využívají filmaři, konají se zde svatební obřady. Původní součástí areálu je historický kuželník, zahradní altán, dům správce. Druhotně sem byla umístěna rumpálová

Schmittův zámek počátkem 20. století, Archiv Podještědského muzea

studna ze statku v Druzcově, pocházející z 18. stol., která je poslední stavbou svého druhu v Podještědí, dále tři náhrobky z československého židovského hřbitova zlikvidovaného nacisty, dva smírčí kříže nebo mlýnské kameny.

Z dalších památek Českého Dubu jmenujme např.: rodné domy P. Dillingera a V. Havla (dům České besedy) s pamětními deskami; dům, kde v letech 1859–1860 pobýval u své matky hudební skladatel B. Smetana; bývalý Dům mládeže; dům U Zlatého orla s lékárnou; Husův sbor; architektonicky cenný soubor vil v ulici Starý zámek; zbytky městského opevnění; Alej Karoliny Světlé (lid. Na struhách) s pramenem *Ida Quelle* objeveným I. Wiesem a s bývalým náhonem přivádějícím vodu ke dvěma československým mlýnům; barokní sochy a sousoší (např. U tří svatých Na Zhůrách nebo Loučení Krista s Marií nad schodištěm na cestě na hřbitov). Architektonicky zajímavé stavby vznikají i v současnosti, např. Dům s pečovatelskou službou nebo budova nové školy.

Je zde popsána jen část toho, co může Český Dub svým návštěvníkům nabídnout. Řadu zajímavých míst nalezneme i v jeho okolí, např. unikátní geologickou památku Čertova zeď nebo památné lípy ve Starém Dubě. Český Dub je rovněž východiskem pro výlety např. na Ještěd nebo do Děvínského polesí.

Těšíme se na Vaši návštěvu!

*Husův sbor a sousoší „Loučení Krista s Pannou Marií“,
foto: H. Gollová, 2014*

Daniel RUBÁŠ

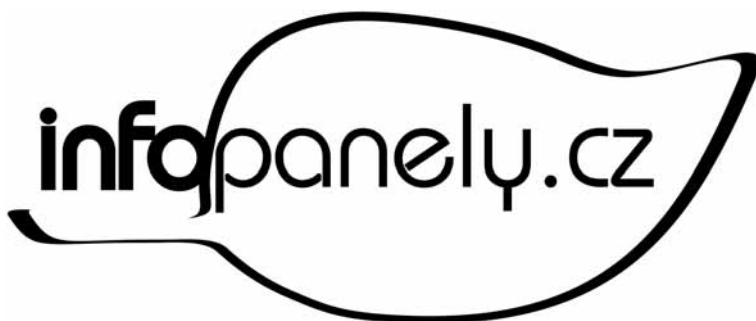
a kolektiv zaměstnanců
Podještědského muzea Český Dub

Prameny a literatura:

Anděl, R.: Technik, S.: Český Dub, Ústí nad Labem 1991
Edel, T.: Českodubsko v památkách 12. – 20. století, Český Dub 2006
Jodas, Z.: Český Dub a okolí na dobových fotografiích, Liberec 2009
Náš Ještěd, Kruh přátel Muzea Karoliny Světlé v Českém Dubě, Liberec 1969
Technik, S., Lukeš, J.: Český Dub, průvodce po městě 1990, Liberec 1990
Archiv Podještědského muzea
cdub.cz
uir.cz/obec/563960/Cesky-Dub

Fotografie: D. Rubáš, J. Šrýtr, H. Gollová, Archiv Podještědského muzea

Partner rubriky „Představujeme obce našeho regionu“

realizace informačních turistických tabulí a naučných stezek